

Картунов Олексій Васильович,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук
Університету економіки та права „КРОК”

УДК 327.5

**НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ ВНЕСОК В.І. ВЕРНАДСЬКОГО В ПІДВАЛИНИ КОНЦЕПЦІЙ
ІНФОРМАЦІЙНОГО, ЗНАННЄВОГО ТА НООСФЕРНОГО СУСПІЛЬСТВ**

У статті здійснено спробу аналізу тієї частини величезної творчої спадщини В. І. Вернадського, що стосується розвитку знань, інформації та інформаційних технологій, а також їх впливу на політичну сферу суспільного життя. Доведено, що він, беручи до уваги деякі ідеї Ф. Бекона, зробив величезний, неперевершений, але, на жаль, поки що недостатньо досліджений і оцінений внесок у зародження і становлення концепцій інформаційного суспільства, суспільства знань та ноосферного суспільства. Стаття присвячується 150-річчю від дня народження (12.03. 1863) В. І. Вернадського.

Ключові слова: В.І. Вернадський, теоретичний внесок, інформаційне суспільство, суспільство знань, ноосферне суспільство.

В статье предпринята попытка анализа той части огромнейшего теоретического наследия В. И. Вернадского, которая касается развития знаний, информации и информационных технологий, а также их влияния на политическую сферу общественной жизни. Доказано, что он, принимая во внимание некоторые идеи Ф. Бекона, внес огромнейший, непревзойденный, но, к сожалению, пока еще недостаточно исследованный и оцененный, вклад в зарождение и становление концепций информационного общества, общества знаний и ноосферного общества. Статья посвящается 150-летию юбилею со дня рождения (12.03. 1863) В. И. Вернадского.

Ключевые слова: В.И. Вернадский, теоретический вклад, информационное общество, общество знаний, ноосферное общество.

In the article the attempt of analyses of that part of V. I. Vernadsky's huge theoretical heritage which concern the development of knowledge, information and information technology and also their influence on political sphere of social life is made. It was proved that he, taking into account some ideas of F. Bacon, has made a grate, unsurpassed but unfortunately not enough studied and valued contribution to the generation and formation of the concepts of the information, knowledge and noosphere societies. The article is devoted to the 150 anniversary of V. I. Vernadsky's birthday (12.03. 1863).

Key words: V. I. Vernadsky, theoretical contribution, information society, knowledge society, noosphere society.

У відповідній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі панує дивовижне розмаїття поглядів не лише щодо сутності концепцій інформаційного суспільства та/чи суспільства знань, а й щодо їх авторства, часу та місця народження, етапів еволюції тощо. Як правило, при цьому йдеться про другу половину ХХ ст. і найчастіше згадуються прізвища Д. Белла, а також П. Дракера, М. Кастельса, Ф. Махлупа, П. Стоун'єра та деяких інших переважно, або й виключно західних дослідників. І вже вкрай рідко згадуються, якщо згадуються взагалі, прізвища тих мислителів, які стояли у витоків та закладали підвалини зазначених концепцій, зокрема Ф. Бекона та В. І. Вернадського.

Одразу ж зазначимо, що справжнім „прабатьком-засновником”, щоправда не самих концепцій, а лише ідей інформаційного суспільства та/чи суспільства знань, на наш погляд, був англійський вчений Френсіс Бекон (1561-1626 рр.). Принагідно відзначимо, що минулого, 2011 р., світове наукове співтовариство відзначило 450-у річницю з дня народження цього видатного вченого.

У своїх численних працях Ф. Бекон вперше сформулював і чітко виклав цілу низку надзвичайно цікавих, оригінальних та інноваційних на той час ідей, чимало яких не втратили своєї актуальності й досі. Зокрема він: 1) вказав на важливість одержання й використання інформації та

обґрунтував тезу про видатну роль знання і наук у всіх сферах суспільного життя; 2) винайшов спосіб, який пізніше було покладено в основу двійкової системи числення як найбільш зручного механічного, алгебраїчного опрацювання, збереження і передачі інформації, що пізніше було використано при створенні комп'ютера; 3) довів необхідність створення системи інформаційної безпеки і запропонував досить оригінальні на той час засоби її забезпечення (зокрема, „шифри найвищого ступеня досконалості”); 4) дав низку блискучих, просто афористичних і водночас абсолютно коректних визначень знання („знання – сила”, „знання є сила, сила є знання”, „знання і могутність – одне і теж” та ін.); 5) запропонував досить вдалу класифікацію знань і наук; 6) оновив і суттєво збагатив методологію наукових досліджень багатьма підходами і принципами, якими і досі користується світова наукова спільнота; 7) обґрунтував необхідність „державної підтримки і надання субсидій” закладам науки і освіти, а також „публічного заохочення і матеріального забезпечення” вчених і викладачів;

8) висунув та обґрунтував ідею, яка сьогодні лежить в основі Болонського процесу тощо [1, с. 307-310];

Зрозуміло, що кожна з восьми висунутих ідей та запропонованих Ф. Беконем інновацій заслуговує і може стати темою поглибленого аналізу, але це, по-перше, виходить за рамки даного дослідження, а, по-друге, про це вже йшлося в одній зі спеціальних публікацій автора даної статті [6, с. 48-56];

Таким, на нашу думку, був далеко не повний теоретичний внесок Ф. Бекона в зародження ідей інформаційного суспільства та/чи суспільства знань і практичний внесок у розвиток засобів інформації та комунікації. Недарма американський вчений Б. Фаррінгтон, називав Ф. Бекона „філософом індустріальної науки” і стверджував, що таку людину можна вважати „благодійником людського роду”, „поборником свободи”, „приборкувачем людських потреб” тощо [9, р. 37]. До цього можна лише додати, що Ф. Бекон був філософом не лише науки індустріального суспільства, яке тоді лише народжувалося, а й філософом-піонером науки прийдешнього (з точки зору часів його життя) і сучасного інформаційного суспільства та/чи суспільства знань.

Подальший свій розвиток ідеї Ф. Бекона отримали в працях видатного українсько-російського дослідника Володимира Івановича Вернадського (12.03.1863 – 06.01. 1945), 150-річний ювілей від дня народження якого в березні наступного року відзначатиме українське, російське та, без перебільшень, і світове наукове співтовариство. Адже, як відомо, В. І. Вернадський був вченим-енциклопедистом, засновником низки нових наукових дисциплін і напрямів, у тому числі концепції ноосфери, істориком і організатором науки (перший Президент Української Академії наук, створеної саме з його ініціативи 1918 р.), самобутнім філософом і справжнім мислителем, ідеї якого в силу їх евристичності, оригінальності та креативності визначили і продовжують визначати розвиток багатьох сфер сучасної та й майбутньої науки.

Можна погодитися з висновком російського дослідника А. Л. Яншина, який зазначав, що праці В. І. Вернадського, зокрема його фундаментальна монографія „Наукова думка як планетне явище” – „це вершина творчості В. І. Вернадського, величезний за задумом результат його роздумів про долю наукового пізнання, про взаємовідносини науки і філософії, про майбутнє людства” [2, с. 9]. До цього варто додати, що саме в цій роботі В. І. Вернадського викладені основні ідеї про світове, глобальне значення знання та науки, які (ідеї) і становлять основу сучасної концепції суспільства знань.

Відомо, що В. І. Вернадський ще в 20-х роках ХХ ст. розпочав всебічний і ґрунтовний аналіз місця і ролі інформації та інформаційних технологій в розвитку суспільства. Підсумовуючи результати цього аналізу, він зазначав: „Події, які відбуваються в глухому куточку будь-якого континенту чи океану відбиваються і мають наслідки – великі і малі – в ряді інших місць, всюди на поверхні Землі. Телеграф, телефон, радіо, аероплани, аеростати охопили всю земну кулю. Зносини стають все більш простими і швидкими”. Розвиваючи цю ідею, він зауважував: „Подія, що відбувається в глибині Індії чи Австралії, може по-різному і глибоко відбитися в Європі чи Америці і призвести там до наслідків, важливих для людської історії ... Спілкування стає все більш інтенсивним, різноманітним і постійним”. Нарешті, його прогноз щодо розвитку

інформаційно-комунікаційних технологій був таким: „Невдовзі можна буде зробити видимими для всіх події, що відбуваються за тисячі кілометрів” [2, с. 27-28, 82, 44] та ін.

І хоча В. І. Вернадський ще не користувався поняттям „інформаційне суспільство”, тим не менш, можна вважати, що його відповідні положення, висновки, прогнози і пропозиції стали зачатками та підвалинами концепції інформаційного суспільства. Відомо також, що він цікавився питаннями історії зародження і розвитку знання та науки та їх зростаючого впливу на розвиток людини, суспільства і природи. До речі, він був добре обізнаний з відповідними працями західних вчених, зокрема високо поцінював роботи Ф. Бекона.

Проте, В. І. Вернадський пішов значно далі, ніж його зарубіжні колеги. Про це свідчить його творчий доробок, зокрема внесок у становлення концепції суспільства знань, який складається з наступного.

1). В. І. Вернадський досить ретельно (як ніхто до нього та, мабуть, і після нього) дослідив історію зародження і становлення науки, дав їй визначення, з’ясував сутність і структуру, виявив етапи, закономірності та тенденції розвитку. „Наука, – слушно зазначав він, – є творінням життя. З оточуючого життя наукова думка бере перетворюваний нею в форму наукової істини матеріал. Вона – гушавина життя – його створює перш за все... Наука є проявом діяльності в людському суспільстві, сукупності людської думки”. (курсив В. І. Вернадського – О. К.) Наука як система знань, „сповнених безперервними змінами, виправленнями і суперечностями, рухома надзвичайно, як життя, складна в своєму змісті, (вона) і є динамічна неусталена рівновага” [2, с. 47].

2). В. І. Вернадський розробив вдалу і коректну періодизацію процесу зародження і розвитку наукового знання і науки. Зокрема, він виділив чотири основних етапи цього процесу. Слід особливо наголосити на тому, що вперше критерієм періодизації було запропоновано не лише час якогось важливого відкриття чи винаходу, а й сфера, масштаби та мета їх застосування. Перший період, за В. І. Вернадським, розпочався багато тисяч років тому, „коли особистість стала критично вдумуватися в основу оточуючих знань і шукати свої критерії істини”, „коли окрема людина сама стала розмірковувати над точністю знання і розпочала шукати наукові істини для істини, як справу свого життя, коли наукові пошуки стали самоціллю” [2, с. 60-61]. Ці пошуки, уточнює він, були викликані потребами побуту окремої людини і використовувалися нею, перш за все, у побутовій сфері.

Другий етап розвитку наукових знань і науки розпочався приблизно 5-4 тисяч років тому. Він характеризувався вже не просто уточненням фактів, а й „розмірковуваннями та узагальненнями”, що, в решті решт і призвело до виникнення логіки та математики (десятькова система, перші теореми геометрії, перші алгебраїчні символи та ін.). (курсив В. І. Вернадського – О.К.). Але тут на перше місце вже виходять „соціальні потреби”, причому не окремої людини, а невеликих людських спільнот [2, с. 61].

Третій етап зазначеного процесу розпочався з XVI-XVII ст. з розвитком „нової математики” (в символі, в аналізі, в геометрії), яка „охопила людську думку й працю і надала їй вирішальну роль в охопленні природи”. Стисло говорячи, наукові знання і наука піднялися на якісно новий рівень і почали досить широко використовуватися для вивчення природи з метою її підкорення людині і суспільству. Це був час Великого відновлення наук, пов’язаного з ім’ям Ф. Бекона, творчий доробок якого високо оцінював В. І. Вернадський [2, с. 61, 31].

Четвертим етапом розвитку наукового знання і науки він вважав початок XX ст. Цьому етапові були притаманні бурхливий, вибухоподібний, революційний характер розвитку наукових знань, народження нових наук і наукових напрямів, посилення їх впливу на живу і неживу природу, їх перетворення на „планетне”, тобто глобальне явище та на одну з основних рушійних сил суспільного розвитку. Характеризуючи четвертий етап, В. І. Вернадський зазначав, що „різка відмінність наукового руху XX ст. від руху попередніх етапів полягає, по-перше, в його темпі; по-друге, в площі, їм охопленій (воно охопило усю планету); по-третє, в глибині, заторкнутах ним змін, в уявленнях про науково доступну реальність, нарешті, в могутності змін наукою планети та перспектив майбутнього, що при цьому відкрилися” (курсив В. І. Вернадського – О. К.) [2, с. 66].

3). Заслугують на увагу дослідження В. І. Вернадського, пов'язані з виявленням місця та часу зародження наукових знань та науки. Будучи неперевершеним знавцем і творцем історії наукових знань та науки, він переконливо довів, що колискою їх народження слід вважати Близький Схід, Індію та Китай, а часом народження – III-II тисячоліття до н. е., тобто за кільканадцять століть до становлення наукових знань і наук у Давній Греції та Давньому Римі [2, с. 36-37; 55-63; 77-83]. Цей висновок В. І. Вернадського набуває все більшого значення з огляду на посилення пропаганди багатьма американськими та західноєвропейськими вченими концепції евроцентризму, зокрема зображення Західної Європи як нібито „колиски людської цивілізації”, зокрема колиски зародження всіх наукових знань і науки тощо.

4). В.І. Вернадський виявив, розкрив сутність і вплив у життя дві надзвичайно важливі, суперечливі, діаметрально протилежні, але взаємопов'язані і взаємообумовлені тенденції: а) народження, відокремлення чи виокремлення нових галузей наукового знання, нових наук і наукових напрямів та б) об'єднання, синтез двох чи навіть трьох вже існуючих наук в одну нову науку. Цей дезінтеграційно-інтеграційний процес він вважав природним, об'єктивним і невідворотним. Важливо, що при цьому він відзначав: „Але наука одна і єдина, оскільки, хоча кількість наук постійно зростає, створюються нові – вони всі зв'язані в єдину наукову побудову і не можуть логічно суперечити одна одній” [2, с. 95]. Отже, В. І. Вернадський слідом за Ф. Беконом і разом з ним відкрили і дали розгорнуту характеристику зазначених тенденцій значно раніше за багатьох інших дослідників, зокрема за Ф. Махлупа, якому не зовсім справедливо приписується ця заслуга.

5).В.І. Вернадський з'ясував роль окремого вченого та довів необхідність створення наукових установ для ефективного розвитку наукових знань і науки. Зокрема, він зазначав, що „далеко не завжди... людська особистість є творцем наукової ідеї та наукового знання”. „Вчений-дослідник, який живе виключно науковою роботою... є одним із творців наукового знання”. І цілком коректно додавав: „Без одночасно існуючих наукової організації і наукового середовища ця завжди існуюча форма наукової роботи людства... зникає і забувається” (курсив В. І. Вернадського – О. К.) [2, с. 48-49].

6).В роботі „Про науковий світогляд” (1902 р.) В. І. Вернадський суттєво вдосконалив і значно розширив теоретико-методологічні засади наукового дослідження. Показово, що говорячи про виявлені ним „надзвичайну неусталеність та мінливість наукового світогляду”, він неодноразово наголошував саме на необхідності дотримання і „наукового ставлення” до оточуючого середовища та застосування наукового „методу пошуку” знань. Продовжуючи і розвиваючи справу, розпочату Ф. Беконом, В. І. Вернадський, по суті справи, відродив віру в ефективність філософського методу дослідження, ввів у науковий обіг критичний метод, розробив і успішно використав ноосферний підхід та деякі інші.

7). В. І. Вернадський виявив „нове в самій своїй сутності для науки положення, яке почало повільно розвиватися в XVII–XIX ст. та посилювалося в кінці XIX ст. В XX ст. воно під впливом інтенсивного зростання думки висунуло на перше місце прикладне значення науки як у співжитті, так і на кожному кроці: у приватному, особистому і в колективному житті”. „Значення науки та її проблем в житті, – підкреслював він, – збільшується з тим же, якщо не більшим темпом, як і зростання нових сфер наукового знання... І разом з цим зростанням прикладання наукового знання до життя, до техніки, до медицини, до державної роботи створюється в ще більшій кількості, ніж в нових сферах науки, нові прикладні науки...” [2, с. 83]. Стисло говорячи, В. І. Вернадський виявив, на нашу думку, тенденцію величезного, небаченого до того, посилення впливу наукового знання на всі сфери суспільного життя.

8). Показово, що говорячи про посилення значення наукового знання і науки „для створення народного багатства”, В. І. Вернадський акцентував увагу і на зростанні їх впливу на суто політичні процеси, на активізацію боротьби народних мас за демократичні перетворення. „...Із піднесенням значення науки в державному житті неодмінна, в решті решт, і інша зміна в конструкції держави – посилення його демократичної основи. Адже наука, по суті справи, глибоко демократична, – зазначав він. ...Навряд чи можна думати, щоб при такому приматі науки народні маси могли – недовго і всюди – втратити те значення, яке вони набувають в сучасних демократіях.

Процес демократизації державної влади – при вселенськості науки – в ноосфері є процес стихійний”. Схоже, що передбачення В. І. Вернадського збуваються, у всякому випадку у посттоталітарних країнах, зокрема в Україні. Однак, до його мрії про те, що настануть часи коли „інтереси і благо всіх, а не окремих осіб чи груп”, стануть „реальним державним завданням, і народні маси отримують дедалі зростаючу можливість свідомо впливати на хід державних і суспільних справ” [2, с. 89, 44] ще досить далеко...

9). Не аби яке теоретичне та практичне значення мають і застереження В. І. Вернадського про те, що могутня сила наукових знань може бути використана не лише „для добра, а й для зла”, зокрема для ведення війн. Трагічні наслідки двох світових війн та численних міждержавних і громадянських війн другої половини ХХ – початку ХХІ століть, на жаль, підтвердили правильність побоювань і застережень вченого. Та й сьогодні вони не знімаються з порядку денного з огляду на все ще існуючу небезпеку ядерної війни та ескалацію інформаційних війн, які на слухну думку французького дослідника Поля Вірілію, можуть завершитися „інформаційними Чорнобилями” [5].

10). На окрему згадку заслуговує той незаперечний факт, що В. І. Вернадський розробив фундаментальну теорію біосфери землі. Шкода, що ані вітчизняні, ані зарубіжні дослідники, ані людство в цілому, так і не оцінили належним чином цей його теоретичний доробок. Ще більш прикро, що не В. І. Вернадський, а американський вчений Джеймс Лавлок, який, за словами російського вченого К. С. Хруцького „через півстоліття перевідкрив концепцію біосфери” [8, с. 168], назвавши її „гіпотезою Геї” [10, 11, 12], у 80-х роках ХХ ст., тобто дійсно через майже півстоліття після відкриттів В. І. Вернадського, отримав Нобелівську премію.

11). Ще більш значущим науковим відкриттям В. І. Вернадського стала його геніальна концепція ноосфери – сфери розуму [3, с. 235-243]. І хоча назва цієї концепції була перейнята ним від французьких вчених Едуарда Ле-Руа та П'єра Тейяр-де-Шардена, авторство її розробки беззаперечно належить В. І. Вернадському. В своїй праці „Про науковий світогляд” він зазначав, що ці вчені „прийняли” встановлену ним біогеохімічну основу біосфери „за висхідне” і назвали її „ноосферою”. Отже, в скарбницю світової науки геніальна концепція В. І. Вернадського увійшла під назвою, яку дали їй французькі дослідники. Саме тому, мабуть, він впродовж багатьох років уникав назви „ноосфера”, але з часом все ж таки почав нею користуватися.

Сутність цієї концепції полягає в обґрунтуванні переходу біосфери в ноосферу та доведенні, що це відбувається внаслідок розвитку наукового знання. „Ми – зазначав він, – переживаємо зараз винятковий вияв живої речовини в біосфері, генетично зв'язаною з виявленням сотні тисяч років тому *Homo sapiens*, створення цим шляхом нової геологічної сили, наукової думки, яка різко збільшує вплив живої речовини в еволюції біосфери. Охоплена цілковито живою речовиною, біосфера збільшує, мабуть, у безмежних розмірах його геологічну силу, і, перетворювана науковою думкою *Homo sapiens*, переходить у новий свій стан – у ноосферу”. Прогнозуючи майбутнє, В. І. Вернадський зауважував, що „ноосфера, тобто „царство розуму”, „не є короткочасним і минулим геологічним явищем. Біосфера неодмінно перейде так чи інакше – рано чи пізно – в ноосферу...” [2, с. 25-40]. Таким чином, В. І. Вернадського можна вважати „батьком-засновником” не лише концепцій інформаційного суспільства та/чи суспільства знань, а й концепції ноосфери або ноосферного суспільства.

12). Значний теоретичний і практичний інтерес становлять ідеї В. І. Вернадського щодо процесу глобалізації, які тоді саме набирали обертів, та місця і ролі в ньому інформації, інформаційних технологій та знання. „Цей процес, – наголошував він, – обумовлений ходом історичної наукової думки, нерозривно пов'язаний зі швидкістю зносин, з успіхами техніки пересування, з можливістю миттєвої передачі думки, її одночасним обговоренням всюди на планеті”. На його переконання, виявлена ним тенденція буде дедалі посилюватися з огляду на те, що „зміцнення вселенськості, спаяності всіх людських спільнот безперервно зростає і стає помітним в деякі роки ледве чи не щорічно” [4, с. 34, 88].

Отже, є достатньо підстав стверджувати, що за глибиною аналізу, масштабами охоплення, оригінальністю, креативністю і перспективністю основних положень щодо сучасного і

прийдешнього суспільства ці ідеї та концепції, на наш погляд, були і залишаються величезним, неперевершеним внеском у світову науку про еволюцію і майбутнє людської цивілізації.

Варто звернути увагу на те, що на початку 60-х років ХХ ст. починається якісно новий етап еволюції концепцій інформаційного суспільства та/чи суспільства знань. Цей етап, на наше переконання, слід назвати „японським”, оскільки найбільш вагомий, по суті справи, неоціненний і поки що, на жаль, недооцінений світовим науковим співтовариством, внесок у розвиток зазначених концепцій зробили саме вчені Японії, зокрема Й. Масуда, Т. Умесао, Ю. Хаяші та деякі інші. А вже потім почали з'являтися праці таких представників західної наукової школи, як Д. Белл, П. Дракер, М. Кастельс, Ф. Махлуп, Т. Стоун'єр. Тому намагання представників західної наукової школи „не помічати” чи ставити під сумнів оригінальність та інноваційний характер ідей Ф. Бекона та В. І. Вернадського, їх величезний внесок у зародження і становлення концепцій інформаційного та/чи знаннєвого суспільства, як втім і ідей та внеску Й. Масуди, видаються не виправданими та не конструктивними.

Сьогодні все більш помітною стає наступна тенденція: на зміну концепціям постіндустріального суспільства Д. Белла, інформаційного суспільства Й. Масуди, інформаціонального суспільства М. Кастельса йде повільно, але впевнено і невідворотно концепція суспільства знань В. І. Вернадського (з багатьма ідеями Ф. Бекона, Й. Масуди та П. Дракера). Свідченням цього є, по-перше, поширення і зростання впливів теоретичних засад саме концепції суспільства знань; по-друге, практичні заходи щодо формування цього типу суспільства в багатьох країнах світу (України, на жаль, в цьому списку „пасе задніх”); по-третє, новий курс ЮНЕСКО та її нова стратегія формування не тільки і не стільки глобального інформаційного суспільства, яке загрожує існуванню розмаїття мов, культур та інших етнічних і національних цінностей та зустрічає спротив з боку багатьох народів, скільки суспільств знання (knowledge societies) в кожній окремо взятій країні, і в світі в цілому [7].

Це дає підстави авторові даної статті назвати суспільство, яке сьогодні формується, „інформаційно-знаннєвим суспільством”. При цьому, під першою складовою цієї назви – „інформаційне” – мається на увазі не тільки і не стільки сама інформація (яка, як відомо буває не лише достовірною, потрібною і креативною, а й недостовірною, непотрібною і навіть шкідливою), скільки засоби масової інформації та комунікації. Щодо другої складової – „знаннєве” – то тут йдеться переважно про наукові знання, знання достовірні й корисні.

Зазначимо також, що в назві „інформаційно-знаннєве суспільство” термін „інформаційне” поставлене на початку цього словосполучення тому, що: 1) історично інформаційне суспільство почало формуватися раніше за суспільство знань; 2) суспільство знань виростає з інформаційного суспільства і 3) саме суспільство знань стає вищим на сьогодні етапом розвитку людської цивілізації.

Введення в науковий обіг поняття “інформаційно-знаннєве суспільство”, сподіваємося, примирить опонентів та пропонентів концепції інформаційного суспільства та/чи концепції суспільства знань, а також сприятиме зосередженню їх зусиль не на, хоч і цікавих, але безплідних, дискусіях навколо назв цих концепцій, а на пошуках шляхів, методів та засобів формування цього суспільства (як би його не називали) в Україні, як це успішно роблять США, Японія, „азійські тигри”, скандинавські та деякі інші країни, а також на аналізі наслідків їх (концепцій) впливу на соціальну, економічну, політичну, духовну та інші сфери суспільного життя та на міжнародні відносини.

А як прогноз на майбутнє, можна припускати, що еволюція концепцій щодо етапів розвитку людської цивілізації триватиме і на зміну концепціям інформаційного суспільства, суспільств знання та інформаційно-знаннєвого суспільства, які, по суті справи, вже стали парадигмами, прийде концепція „ноосферного суспільства” або концепція „ноосферної цивілізації”, основні положення якої були геніально передбачені й обґрунтовані В. І. Вернадським.

Література:

1. Бэкон Ф. Великое Восстановление Наук. О достоинстве и приумножении наук. / Ф. Бэкон. // Бэкон Ф. Соч. В 2-х т. – М.: Мысль, 1971. – Т. 1. – С. 57-546.

2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. / В. И. Вернадский. / Отв. ред. А. Л. Яншин. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
3. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере. / В. И. Вернадский. // Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1991. – С. 235-243.
4. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1988.
5. Вирилио П. Информационная бомба. Стратегия обмана. / Пер. с франц. / П. Вирилио. – М.: „Гнозис”, 2002. – 192 с.
6. Картунов О. В. Ідеї прийдешнього інформаційного суспільства та суспільства знань у творчій спадщині Френсіса Бекона. / О. В. Картунов. // Політичний менеджмент. – 2007. – №1. – С. 48 - 56.
7. К обществам знания: Всемирный доклад ЮНЕСКО. – Париж: ЮНЕСКО, 2005. – 240 с.
8. Хруцкий К. С. Человек и биосфера – проблемы эволюционного единства. / К. С. Хруцкий. // Вопросы философии. – 2007. – № 10. – С. 166-170.
9. Farrington V. Francis Bacon Philosopher of Industrial Science. / V. Farrington. – N.Y., 1949.
10. Lovelock J. Gaia: A New Look at Life on Earth. / J. Lovelock. – Oxford, 2000.
11. Lovelock J. Revenge of Gaia. / J. Lovelock. – New York, 2006.
12. Lovelock J. The Ages of Gaia. / J. Lovelock. – New York, 1995.

*Андрущенко Тетяна Вікторівна,
кандидат політичних наук, ст.науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України*

УДК 32.008:124.5(043)

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ РОЗВИТКУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ТА ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

Аналізуються підходи та концепції до визначення етапів розвитку світової цивілізації; обґрунтовується підхід, за яким виокремлюються такі етапи, як аграрний, промисловий та інформаційний етап в розвитку людства.

Ключові поняття: людина, цивілізація, культура, етапи розвитку, політичні цінності.

Анализируются подходы и концепции к определению этапов развития мировой цивилизации; обосновывается подход, по которому выделяются такие этапы, как аграрный, промышленный и информационный этап в развитии человечества.

Ключевые понятия: человек, цивилизация, культура, этапы развития, политические ценности.

Analyzes the approaches and concepts to determine the stage of development of world civilization, grounded approach, which distinguished the following stages, as the agricultural, industrial and informational stage in human development.

Key words: human, civilization, culture, stages of development, political values.

В найбільш широкому розумінні „цивілізація” розглядається як певний стиль, порядок, характер і спосіб життя людей досить зрілого історичного часу на противагу варварству – порядку, способу життя і т.п., що ввійшов в історію як період дикості та родо-племінного устрою. Люди періоду „цивілізації” вийшли на більш високий рівень всесвітньо-історичного процесу, мали значні матеріальні та духовні надбання, що позначались терміном „культура”. Невипадково певний час поняття „цивілізація” використовувалось як синонім культури, що включає прогрес освіти, науки та мистецтв. Навіть у більш широкому розумінні під цивілізацією мався на увазі ще й прогресивний розвиток політичної та релігійної сфер, тобто вона асоціювалася з наближенням до деякого наперед передбаченого морального ідеалу.